

Az atya, a fiúk és a Szentlélek

The Father, the Sons and the Holy Spirit

BESSENYEI FERENC MŰVELŐDÉSI KÖZPONT, HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
FERENC BESSENYEI CULTURE CENTRE, HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

Építészek / architects: ID. JANÁKY ISTVÁN (1948), IFJ. JANÁKY ISTVÁNT, JANÁKY GYÖRGY, JANÁKYNÉ FÜREDI GIZELLA
Szöveg / text: MASZNYIK CSABA Fotók / photos: MASZNYIK CSABA ÉS A BESSENYEI FERENC MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

Janáky István 2012. augusztus 6-án, a nyár egyik legforróbb napján, Hódmezővásárhelyen, a befejezés előtt álló Bessenyei Ferenc (korábban Petőfi) Művelődési Központ művezetése közben lett rosszul. Azonnal kórházba került, de nem tudták megmenteni. Reimholz Péter és Makovecz Imre után a huszadik század utolsó negyedének harmadik legjelentősebb magyar építésze távozott közülünk. (Az Utóiratban összeállítást olvashatnak ifj. Janáky István emlékére – a szerk.)

Avásárhelyi születésű idősebb Janáky István építész (1901-1966) még magántervezőként kapott megbízást a Hódmezővásárhelyi Petőfi Kultúrház és Népfőiskola tervezésére 1948-ban. A Palatinus Strandfürdő (1937), több városi bérház, tűzörségi épületek és a Magyar Királyi Ipari Anyaghivatal Székháza (1942) rangot adó tervezési munkái ekkor már mögötte voltak. A mérnöki és építész tervezői praxis 1948-ban történt államosítása után az engedélyes tervek az Állami Építéstudományi és Tervező Intézetben készültek 1948 augusztusában. Janáky segítsége eb-

ben a munkában a Dániából 1947-ben hazatért fiatal építész, Jánossy György (1923-1998) volt. A terv gyönyörű rajzi feldolgozása és vélhetően, bár nem bizonyítottan több részletmegoldás is az ő keze munkája.

Hódmezővásárhely főterének közelében a görög-szerb ortodox egyház későbarokk temploma 1792-ben épült, II. József 1781-es türelmi rendeletének megfelelően – az utcafrontról visszahúzva, annak háttáfordítva, kezdetben torony nélkül. A korábban zárt sorú tömb rendhagyó beépítésének története ekkor kezdődött, majd a görögkeleti egyház

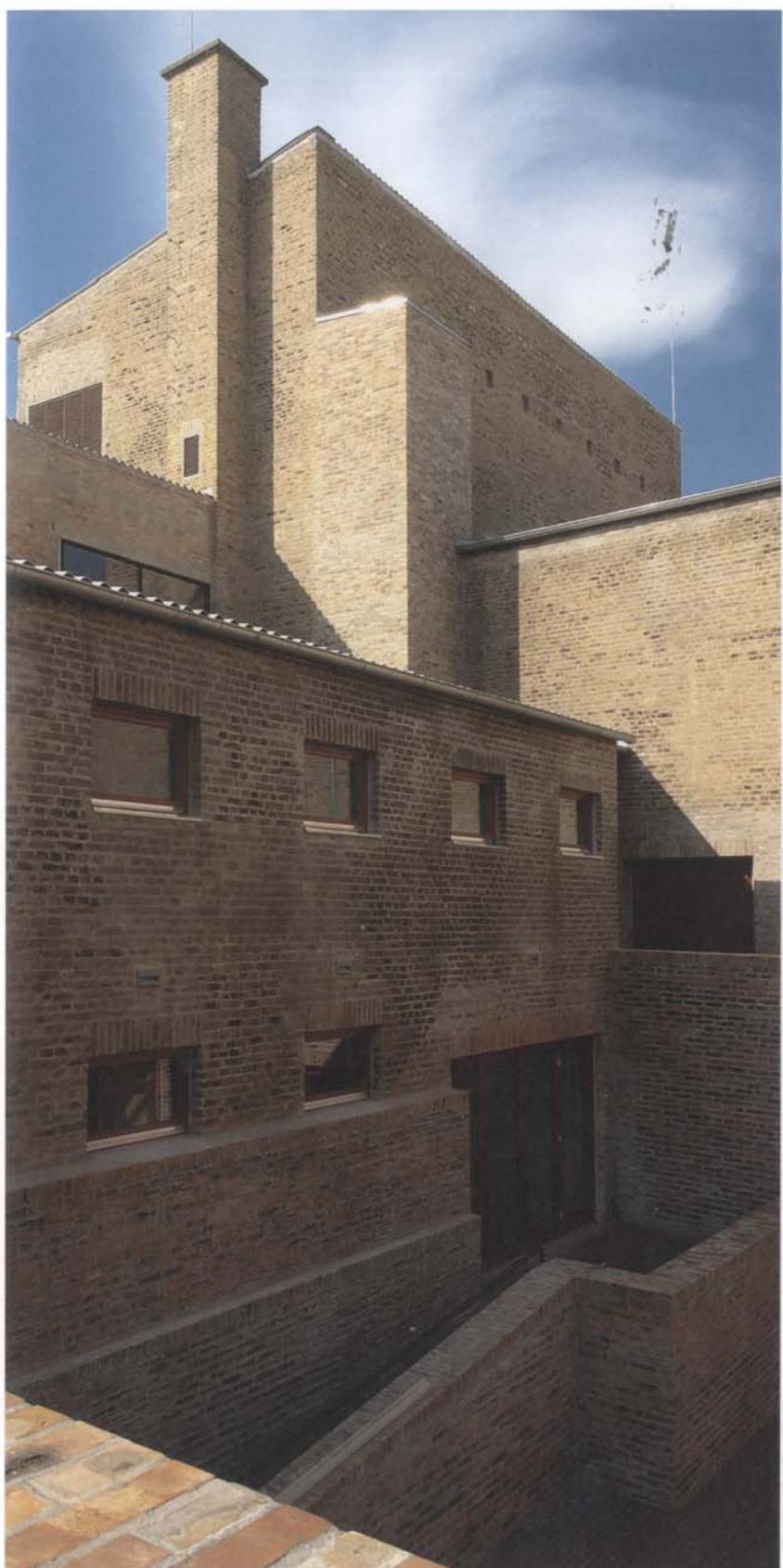

régi iskolájának helyére tervezett Népfőiskola és Kultúrház építésével folytatódott volna 1948-ban. Az új politikai hatalom azonban az 1936 és 1948 között Magyarországon létrehozott elő-népfőiskolai rendszert – annak egyházi kötödése miatt – felszámolta, az iskolai szárnyat kihúzták a programból. A népfőiskola helyére később, a hatvanas években zárt-sorú lakóház került. A karzatos színháza termet befogadó modern épület a templomhoz hasonlóan az utcafronthoz hátrébb húzva épült: ezzel a gesztussal egyszerre képezett teret a föibejárat előtt és szabadította ki valamelyest az ortodox templom tömegét.

Az utca túloldalán álló, Sándy Gyula építész tervezte múzeum felújítása és bővítése kapcsán merült fel 2007-ben a Petőfi Kultúrház korszerűsítésének gondolata. A Tornyai múzeumot bővítő és a templomot felújító szegedi illetőségű építészek (Tér és Forma Szeged Kft.) elegáns gesztusa volt, hogy id. Janáky István szintén neves építész fiait ajánlották a városnak a művelődési ház felújítása tervezőjéül. Így kerülhetett sor arra, hogy ifj. Janáky István (1938–2012) és Janáky György (1941) 2007-ben megbízást kaptak az édesapjuk által hatvan évvel korábban tervezett Kultúrház korszerűsítésére, majd egy évvel később a bővítésére. A huszadik század közepén épült, védett épület „tiszteletben tartása” több szempontból is magától értetődő, hiszen Janáky István gyakran emlegette, hogy száma hosszú évek alatt az édesapja építészete vált az egyedüli mérték-

adóvá. Az épület hátsó, kiszolgáló szárnyának esetleges, de stílusosan nyerstéglá anyagú, hatvanas-nyolcvanas évekbeli toldaléka a „spontán építészet” hiteles példái, melyeket a tervezők kisebb korrekciókkal meg-tartottak, és az eredeti épület integráns részének tekintettek. Egy mai igényeket kielégítő, szakköri helyiségeket is tartalmazó művelődési ház többlet tereit az épület utólagos, részleges alápincézésével biztosították a tervezők. Ez a nem csekély költséggel járó, műszaki szempontból sem egyszerű megoldás viszont nem csupán használati szempontból kedvező. A később készült – nem műépítészi, de az épület karakterének nem ellentmondó –, téglából falazott bővítés mostani kiegészítése, a félig terepszint alatti, belső átrium köré szervezett, szintén téglából falazott új épületrész festői tömegjátékot teremtett a belső udvari oldalon úgy, hogy az épület fő nézetei egyáltalán nem változtak.

A színháza terem belső térszerkezetét viszont át kellett alakítani ahhoz, hogy a színpadra történő rálátás és a terem akusztikája megfelelő legyen. Az emeleti karzat megszűnt, a korábban enyhe lejtésű nézőterre ezentúl nem a földszintről, hanem az első szinti galériáról lehet bejutni. A férőhelyek száma értelemszerűen csökkent, de a nézőter sokkal alkalmasabbá vált. A színpadi, világítási és légtéchnikai felszerelések színvonala és lehetőségei sokszorosan meghaladják a rekonstrukció előtti állapotot. A belső tér látványának megfogalmazása (lécezett álmennyezet, meny-

nyezeti világítás, konzolos falikarok, akusztikai okokból kialakított törés a fal és a mennyezet csatlakozásánál) nagyobb kihívás elé állította a tervezőket és a belsőépítészeti terveket készítő Göde Andrást, mint a korábban már részletezett „külső” építészeti megoldások, s ezeknek a kihívásoknak – úgy tűnik – nem sikerült maradéktalanul megfelelni. Az épület eredeti karakterének, anyaghasználatának, színezésének megőrzése éppúgy szempont volt, mint a belső tér atmoszférájának frissítése, aktualizálása, amire viszont nem jutott elegendő pénz: a kivitelezés során bekövetkezett radikális költségcsökkenés a belsőépítészetet, az épületgépészettel és a világítást érintette.

A meglévő épületben el nem helyezhető további funkciók, melyek (több módosítás után) végül egy tánc- és próbaterem, egy számítógépes terminálokat magában foglaló terem és zeneiskolai oktatászbák kialakítását igényelte, új épületben kaptak helyet, mely a templom tömbbelső felé néző bejáratával szemben, az ortodox templomhoz tartozó paróquia helyén épült fel. A négyzetes alaprajzú, téglával burkolt, egyik (a Kultúrház felé néző) sarokpontjára lejtő, a környező épületekhez hasonlóan hullámpalával fedett kétszintes épület egymástól független szintjeit külső rámpákon lehet megközelíteni. A rámpan járva lassan tárul fel az ötvenes évek elején kialakult tömbbelső, melyet az egyik oldalon Schall Józsefnek a Kultúrázzal egyidőben épült, ugyanabból a vásárhelyi téglából épített két lakóháza, másik oldalon a pár évvel később, a stílusdiktatúra éveiben készült, egyébként jó arányú, klasszicizáló lakóházszor határol. A tömb harmadik oldala egyelőre beépítetlen. A rámpan felérve, az emeleti táncterembe lépve, a bejárattal szemben lévő két hatalmas ablakon kinézve – nyilván nem véletlenül – a Kultúrház oldalhomlokzata tárul elénk.

A valláspolitikai okokból ellentmondásos helyzettel teremtő későbarokk ortodox templom, a beépítés tekintetében hozzá is igazodó Kultúrház és az új táncterem feloldotta a kétszáz éves ellentmondást: a három épület szövetségen áll, együtt értelmezhetők, ugyanakkor a köztes terek is átértelmeződtek. Ezt az összetartozást gondolták a tervezők egy embermagasságú, méteres vastagságú, sürű, de sok helyen áttört sövényfallal is hangsúlyozni, mely körbeveszi az atya, a fiúk és a templom képezte háromságot: a sövény Janáky István minden grafikáján kezdettől fogva megjelenik és az építészeti terv részét képezi. Az enyhén íves alaprajzú, konzolos főhomlokzat előtti átvezetése bizonyára vitatható, meggondolandó lenne. De ha nem kerítésként, hanem kortárs kertépítészeti kísérletként értelmezzük – ahogy a tervezők maguk is nyilatkoztak erről –, s ha a vásárhelyiek, a használók felismernék, hogy milyen lehetőség van a kezükben, nem csak építészeti, hanem kertművészeti kultúránk is gazdagodna ezzel az együttessel.

István Janáky became unwell on August 6th, 2012, the hottest days of this summer in Hódmezővásárhely whilst managing the construction of the almost completed Culture Centre named after Ferenc Bessenyei (previously the poet Sándor Petőfi). Although he was rushed to hospital immediately, his life could not be saved. After Péter Reimholz and Imre Makovecz the third most significant Hungarian architect of the last quarter of the 20th century passed away.

Born in Hódmezővásárhely, architect István Janáky Sr. (1901–1966) was commissioned to design the Petőfi Culture Centre and People's College in Hódmezővásárhely in 1948 when he still practised as a private designer. Back in those days his career already rested upon his prestigious designs of Palatinus Open-Air Baths (1937), several urban tenement houses, buildings of the fire station and the Headquarters of the Royal Hungarian Industrial Materials' Office (1942). After the nationalization of the practices of engineers and designer-architects in 1948 the

licensed designs were made at the National Institute of Architectonics and Design in August, 1948. The assistant who helped Janáky in this project was György Jánossy (1923–1998), a young architect returning from Denmark in 1947. The elaboration of the marvellous drawn version of the design is probably his work, and presumably, but not confirmably some of the details are also his ideas.

Near the main square of Hódmezővásárhely there is the late-Baroque style church of the Greco-Serbian orthodox community built in 1792. In line with the 1781 decree of tolerance by Joseph II it is receded from the streetline turning its back on it. Originally, it had no tower. This is the beginning of the unique history of the block that had been a closed development, which was to be continued by the construction of the People's College and Culture Centre designed to replace the old school of the Uniate church in 1948. However, the new political authority erased the school wing from the programme. On the site of the would-be people's

college a dwelling house as a development in unbroken rows was built later on, in the 1960s. Just like the church, this modern structure housing the theatre hall with a gallery was also receded from the streetline: with this gesture a square was created outside the main entrance and also the mass of the orthodox church was freed to some extent.

In 2007 when it came to the reconstruction and extension of the museum standing across the street the museum, the idea of modernizing the Petőfi Culture Centre also occurred. The architects from Szeged who were commissioned to extend the Tornyai Museum and reconstruct the church made the elegant gesture and recommended the sons of István Janáky Sr. – also well-famed architects by then – as the designers of the reconstruction of the Culture Centre. This is how István Janáky (1938–2012) and György Janáky (1941) were contracted in 2007 to modernize the structure designed by their father some sixty years before, and also to have it extended a year later. Erected in the 60s and 80s, the casual but stylish raw brick extensions of the rear wing of the structure housing service functions are authentic examples of the „spontaneous architecture“ that were retained by the designers with minor corrections and treated as integral parts of the original building. Also having rooms for study circles that meet today's requirements, the culture house has been extended by spaces that were created by an additional intervention: partly making a cellar beneath the existing structure. Although it was not an easy solution from a technical viewpoint which also proved to be rather expensive, it turned out to be an advantageous one, and not only from the aspects of utilization. Built later, the brick masonry extension – not a work of architecture, yet not contradicting the character of the structure – is now further extended by a new part also made of brick: it is organized half beneath the level of the terrain around the inner atrium creating a picturesque play of the building mass on the side facing the cortile

whilst leaving the main views of the building completely unchanged.

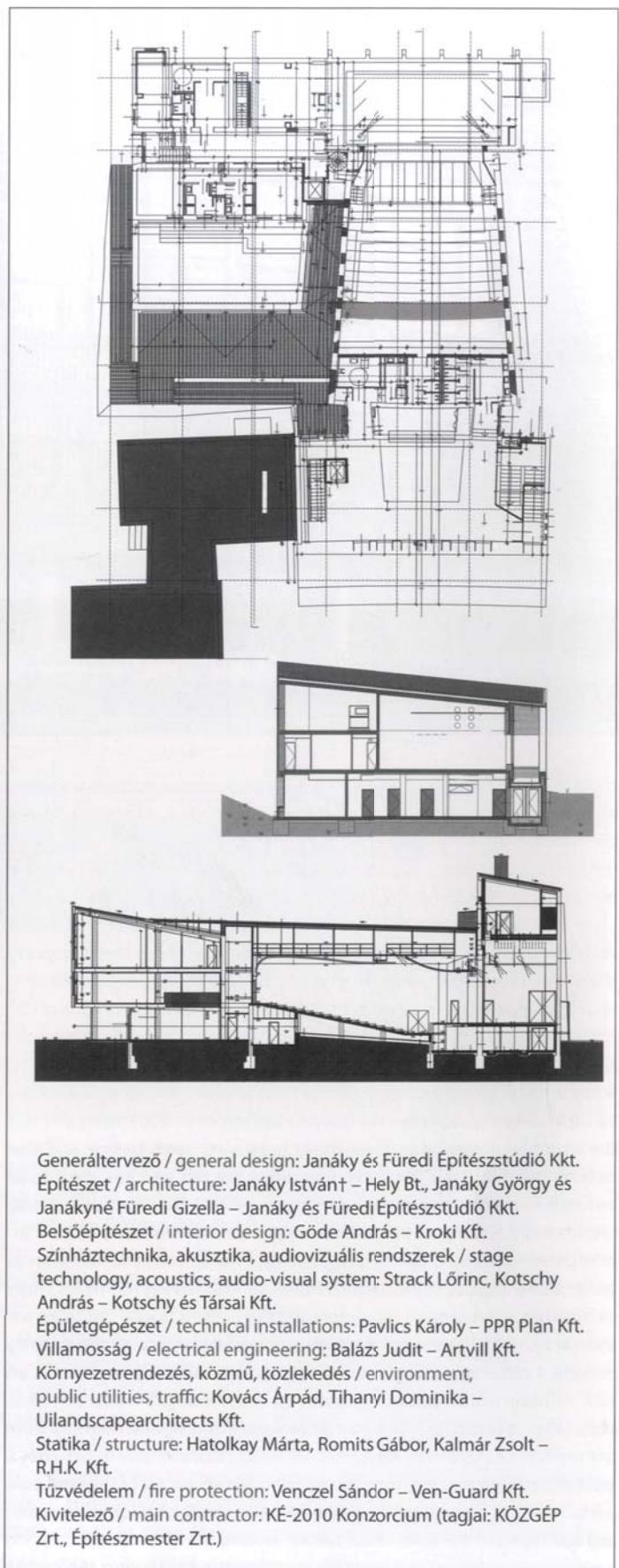
However, the inner spatial system of the theatre hall had to be remodelled in order to have an appropriate view of the stage and fine acoustics. The first-floor gallery was erased, the auditorium that had been slightly inclined is not accessible now from the ground-floor but from the first-floor gallery. This involved a reduction of the number of seats, but in turn the auditorium is now much more suited for its purposes. The standards and potentials of stage, lighting and air-technology equipment many times exceed those of the conditions preceding the reconstruction. The design and view of the inner space (the lattice suspended ceiling, the ceiling lighting, wall mount brackets, the breakline where the wall and the ceiling meet which was necessary to have the best of acoustics) meant quite a challenge for the designers and the interior designer. Preserving the materials and the palette of the original character of the building was as important a priority as the refreshing and modernizing of the atmosphere of the interiors. However, there was not enough money left for the latter: the radical reduction of costs during the construction phase affected the solutions of interior design, engineering and lighting.

Further functions that cannot be housed in the existing structure eventually required the building of a dance and rehearsal room, a hall for computer terminals and classrooms for the music school. They are now found in a new building erected opposite the entrance to the church facing the interior of the block, on the site of the parsonage once belonging to the orthodox church. Having a square floorplan, brick facework and undulating slate roofing just like the neighbouring structures, one of the two-storey buildings inclined on a corner point (facing the Culture Centre) is accessible via outer ramps leading to its levels independent of each other. Walking on the ramp the interior of the block created in

the early 50s slowly reveals itself: on the one side it is bordered by two residential buildings by József Schall erected simultaneously with the Culture Centre from the same brick made in Vásárhely and on the other by a row of classicizing dwelling houses built a few years later during the era of the dictatorship of styles, which are well-proportioned otherwise. The third side of the site is still vacant. At the top of the ramp, on entering the ballroom on the upper floor one can look out of the two large-sized windows facing the entrance to have a view of the lateral elevation of the Culture Centre, which obviously cannot be by chance.

The late-Baroque orthodox church that created a contradictory situation due to reasons of religious politics, the Culture House adjusting to it also with its type of development and the new ballroom counteracted the ambiguity prevailing two centuries: the three buildings make an alliance, they are interpretable together, whilst the spaces in-between them have also been reinterpreted. Designers meant to emphasize this relatedness by having a dense 1 meter thick hedge-wall as tall as a human being which is pierced at many points: it embraces the trinity of the father, the sons and the church. The hedge as a motif reoccurs in every graphic work by István Janák from the very beginning, making an integral part of the architectural design.

Generáltervező / general design: Janák és Füredi Építészstúdió Kkt.
 Építészet / architecture: Janák Istvánt – Hely Bt., Janák György és Janákyné Füredi Gizella – Janák és Füredi Építészstúdió Kkt.
 Belsőépítészet / interior design: Göde András – Kroki Kft.
 Színháztechnika, akusztika, audiovizuális rendszerek / stage technology, acoustics, audio-visual system: Strack Lőrinc, Kotschy András – Kotschy és Társai Kft.
 Épületgépészet / technical installations: Pavlics Károly – PPR Plan Kft.
 Villamosság / electrical engineering: Balázs Judit – Artvill Kft.
 Környezetrendezés, közmű, közlekedés / environment, public utilities, traffic: Kovács Árpád, Tihanyi Dominika – Uilandscapearchitects Kft.
 Statika / structure: Hatolkay Márta, Romits Gábor, Kalmár Zsolt – R.H.K. Kft.
 Tűzvédelem / fire protection: Venczel Sándor – Ven-Guard Kft.
 Kivitelező / main contractor: KÉ-2010 Konzorcium (tagjai: KÖZGÉP Zrt., Építészmester Zrt.)